
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

KONGRESSZUSI TÉMÁK

KULTÚRA ÉS TUDOMÁNY

Vitatételek

MAJOR NÁNDOR

1.

Még sohasem volt rá annyi okunk megállapítani, hogy a tudomány, a kultúra és az oktatás öngazgatási átalakulása valójában az egész társult munka és az egyetemes társadalom öngazgatási átalakulásától függ, mint napjainkban. A Kommunista Szövetség nap mint nap leszögezi, hogy az átalakulás nem csupán azt követeli meg, hogy a tudományos, a kulturális és az oktatásügyi intézményekben elvben ugyanolyan módon alakuljanak a jövedelemszerzési viszonyok, fejlődjenek a küldöttségi viszonyok és érvényesüljenek a dolgozók úgynevezett elidegeníthetetlen jogai, mint a társult munka többi szervezetében, hanem azt is, hogy azokkal közös terveket készítve és szabad munkacserét folytatva maga a tudomány, oktatás és kultúra is beépüljön a társult munka egészébe. Nem nehéz megállapítani, hogy míg az első követelmény teljesítése elsősorban maguktól a tudományos, kulturális és oktatási dolgozóktól függ, a dolog másik része már nem csupán rajtuk áll.

Ami a tudományos, kulturális és oktatási intézményekben uralkodó belső öngazgatási viszonyokat illeti, azok nemigen maradtak el a társult munka egyéb területeinek öngazgatási viszonyaitól. Egyes általános megállapítások éppúgy illenek rájuk is, mint a társult munka összes többi részére. Például a tudományos, kulturális és oktatási társultmunka-alapszervezetek is egyre inkább affirmálódnak mint a társult dolgozók közvetlen hatalmát megalapozó intézmények, azonban — akárcsak az anyagi termelést folytató alapszervezetek — még mindig nem váltak ama mozgató és összefogó alaptényezővé, amelyre a társult munka és az egész társadalom gazdasági és politikai viszonyrendszere épül.

Ellenkezőleg, a tudomány, a kultúra és az oktatás nem csupán a kö-

vetelményekhez, hanem a lehetőségekhez mérten is lemaradt a társult munka egészébe való, öngazgatási alapon történő beolvadás terén.

Különálló szektor-jellegük annak arányában fog egyre inkább elpangani, amilyen arányban maguk az anyagi termelést folytató dolgozók úrrá válnak azon anyagi eszközök felett, melyeket tudományra, kultúrára és oktatásra befizetnek, illetve társítanak, mert akkor az öngazgatási érdekközösségek is fokozatosan megszabadulnak majd az állami szervekre olyannyira emlékeztető jellegüktől — mármint hogy hatalmi pozíciókról töltenek be közvetítő szerepet a munka különböző területei között —, s valóban azzá válnak, ami a rendeltetésük is: a különböző munkát végző dolgozók közös érdekegyeztetésének intézményévé.

2.

Jóllehet nem vitás, hogy a tudománynak, kultúrának és oktatásnak nagy része van a társadalmi újratermelésben — s ennél fogva egyáltalán nem tekinthető csupán fogyasztó ágazatnak, amit egyébként az új alkotmány is kimond —, megfelelő paraméterek híján, amelyekkel ki lehetne fejezni és mutatni „termelő” voltukat, igen vontatottan hódít tért a szabad munkacsere. És ennek nemcsak az az oka, hogy nincsenek megfelelő paramétereink, hanem jórészt az is, hogy társultmunka-alapszervezeteink még sokáig nem lesznek képesek többet áldozni arra, hogy az egyes tudományos, kulturális és oktatási tevékenységek a jövőben ne a polgárok személyi fogyasztásának terhére tartsák fenn magukat, hanem annak révén teremtsék elő jövedelmüket, hogy munkájukkal belesegítsenek az anyagi termelést folytató munkaszervezetek jövedelmének gyarapításába.

Ezért eleve abból a feltevésekből kell kiindulnunk, hogy a tudomány, kultúra és oktatás társadalmi helyzete csak lassan fog változni, illetve új helyzetük csak vontatottan alakul majd ki. A tudományos intézmények jellemleg bevételüknek csupán mintegy 25 százalékát szerzik az öngazgatási érdekközösségek kebelében lebonyolított szabad munkacsere útján, és még egy csekélyke hányadát közvetlen munkacsere útján. A kulturális intézmények összevételébe alig valamivel több mint 10 százalékot hoz az érdekközösség keretében lebonyolított szabad munkacsere, és körülbelül ugyanennyire tehető a közvetlen munkacsere útján szerzett bevételük is. A kultúrában egyébként az a kifejezett jelenség figyelhető meg, hogy egyes ágazatai kizárólag az érdekközösségektől kapott juttatásokra szorúlnak, más ágazatai szinte teljes egészében a piacról élnek, ismét mások pedig ugyanazt a programot részben a polgárok személyi fogyasztásából, részben pedig az öngazgatási érdekközösségtől kapott bevételből válóják valóra.

Figyelmünk mindmáig elsősorban a szabad munkacserén alapuló kapcsolatok fejlesztésére irányult, mintha azok uralkodnának a tudomány-

ban, kultúrában és oktatásban. Ha továbbra is ezen az úton maradnánk, egyoldalúságba esnénk, elégedhetetlen tehát, hogy nagyobb gondal kezdjük törődni az öngazgatási és jövedelmi összekapcsolódás egyéb formáival is. Ez ugyanis — például, ha a könyv előállítói valamennyien egyetlenegy jövedelemszerző láncba állnának össze, vagy ha a filmiparban hasonló összekapcsolódás jönne létre a filmgyártók, -forgalmazók és -bemutatók között — sokféle monopólium végét jelentené, s ezzel együtt a különféle klikkeknek és egyéb privatizálási jelenségeknek is vége szakadna. A művelődésnek azokon a területein pedig, amelyeken még sokáig a személyi fogyasztásra alapuló piaci viszonyok uralkodnak, már az öngazgatási jellegű társadalmisítás bármely formája — példának okáért az öngazgatási tervezés bizonyos elemeinek kifejlődése — előrelépést jelentene.

A művelődésügyi és a tudományügyi öngazgatási érdekközösségek keretében végbemenő szabad munkacsere csak ritkán terjed ki egész programok finanszírozására, többnyire csak egy bizonyos hányadot vállal belőle, s a programhoz szükséges pénz többi részét a kulturális és tudományos intézmények „egyéb módon” teremtik elő. Arra vonatkozó elvi mérceék, hogy egy-egy vállalkozás iránt mekkora társadalmi szükséglet és érdek nyilvánul meg, hogy aztán az érdekközösség ehhez igazodva juttasson rá pénzt, nem is léteznek. Ennélfogva a pénz gyakran csak fiktív, megfoghatatlan munka alapján cserél gazdát, s semmiféle konkrét kötelezettség nem áll fenn arra vonatkozólag, hogy ki fogja majd kamatoztatni a vállalkozás eredményeit és milyen módon.

Az érdekközösségekben végbemenő szabad munkacsere főképp azoknak a tudományos és kulturális vállalkozásoknak a támogatására szolgál, amelyek régebben is állami gyámolításra szorultak. Ez lényegében arról árulkodik, hogy a társult munka még nem mérte fel, hogy a kultúrának és tudománynak mely ágazatai járulnak hozzá a legnagyobb mértékben a társadalmi újratermeléshez, hanem a polgári társadalomtól rámaradt értékmérceék alapján választotta ki, hogy hol mindenütt fog elsősorban a szabad munkacsere révén e tevékenységekben interveniálni.

Mindezekből kifolyólag a tudományügyi és művelődésügyi érdekközösségek kebelében lebonyolódó szabad munkacsere nem csupán az adóztatásra emlékeztető eszközbeszedés (társítás) és nem csupán a pénzbeszedés és a pénzelosztás között megszakadó kapcsolat miatt hasonlít a régi költségvetési-finanszírozási módra, hanem annál fogva is, hogy a kulturális és tudományos intézmények jövedelme szempontjából ezek az eszközök milyen sajátossággal bírnak. Egyes intézmények esetében ezek az eszközök szinte alig burkolt költségvetési juttatást jelentenek, mások esetében pedig dotációt a kulturális és tudományos javak piacán elszenvedett veszteségekért.

3.

Jóllehet már évek óta mást se hallani, mint hogy az anyagi termelést folytató munkaszervezetektől túl sokat „vonnak el” a tudomány, kultúra és az oktatás „pénzelésére” — mintha ez nem is az ő szükségleteik kielégítésére szolgálna —, mind a tudomány, mind a kultúra és oktatás súlyos anyagi helyzetben van. Már jó néhány éve egyre kisebb részt kapnak a nemzeti jövedelemből.

Hátrányos anyagi helyzetüket megannyi jel mutatja. Példának okáért az általános iskoláknak átlag csak 50 százaléka rendelkezik olyan felszereléssel, amelyet pedig már két évtizeddel ezelőtt tervbe vettünk. A szakirányú középfokú tanintézmények többsége igen gyatra gyakorlati oktatást nyújt hallgatóinak, mert a legelmeibb felszerelése sincs meg hozzá. A tanügyi dolgozók egyes kategóriái — például a tanítók — személyi jövedelme helyenként minimális. Hiába kapott nagyobb juttatásokat az oktatás, a pénz elsősorban az iskolahálózat túlzott bővítésére, a tanulmányaikat mindjobban elnyújtó, éveket ismétlő fiatalok oktatására, az új iskolák tanári karának biztosítására fordították.

A kulturális intézmények bevételei lassabban és kisebb mértékben emelkedtek, mint anyagi költségeik és az infláció. Emiatt évről évre csak nagy nehézségek árán tudták azonos szinten tartani produkciójukat, sőt olykor még ez sem sikerült nekik. A külföldi szerzők jogdíjának fizetésében és a szakkönyvek behozatalában keletkezett nehézségek pedig csak ártanak hazánk tudományos és kulturális téren való közismerten nyitott voltának, amit pedig még a Tájékoztató Irodával való megütközésünk óta oly nagy gonddal ápolunk.

Nem tulajdonítottunk kellő jelentőséget annak a körülménynek, hogy a tudományos intézmények bevételei közt egyre nagyobb arányban nő a úgynevezett „mellékes gazdasági tevékenységből” származó tétel. 1974-ben még csak 10 százalékra rúgott, 1978-ban pedig már 30 százalékot tett ki. Túlnyomórészt kisüzemi módon gyártott ritka és drága műszerekről, vagy pedig monopóliumhelyzet alapján nyújtott szolgáltatásokról van szó. Az alkotmány rendelkezéseiben nincs is szó arról, hogy a tudományos intézmények az így szerzett bevételüket kutatások finanszírozására fordíthassák, s az üzemekben dolgozók társadalmi helyzete is rendezetlen.

4.

A tudomány, kultúra és oktatás terén az utóbbi néhány évben élelkebb eszmei mozgások figyelhetők meg, mint régebben. Mind mélyebb gyökeret ereszt a szocialista öngazgatási tudat. Gyakran bukkanni művekre és nézetekre, amelyekben, igaz, a proletár osztálytudat nem eléggé kifejezett, de mégis a szocialista öngazgatási fejlődés széles talapzatán

állnak. Ez azt bizonyítja, hogy a Kommunista Szövetség nem törekszik eszmei monopóliumra; a demokratikus dialógus folyamatában fejlődő demokratikus viszonyok között ezek a művek is gyarapítják kulturális javainkat.

Az utóbbi időben azonban gyakran hangot kapnak, mi több, nyíltan és sokféle formában jelentkeznek bizonyos önigazgatásellenes és ellenzéki nézetek is. Hosszú évek után újból előfordult nyílt djuliasizmus, sőt tájékoztatóirodás—zsdanovista dogmatizmus is. Persze nem találtak támaszra. Nacionalista kilengésekre is van példa. Miközben mi a kongresszusra készülődünk, egyes csoportok nyelvi kérdések tendenciózus politizálásával próbálják felkorbácsolni a nacionalista indulatokat, mások pedig a tudomány, kultúra és oktatás országos egysége iránti aggodalom örve alatt unitarista nézeteket hirdetnek. Imitt-amott olyan jelenség is van, hogy a kulturális intézmények ellenzéki politikai vitaklubokká alakulnak át, egyes íróink hagyatékát nem csupán az egykori események megvilágítására használják fel, hanem a Kommunista Szövetség elleni támadásra is. Akadnak emberek, akik továbbra is csökönnyösen azon vannak, hogy „demisztifikálni” kell forradalmunkat, azt az akciót pedig, amelyet a Kommunista Szövetség a tizedik kongresszus előtt a szellemi ellenforradalom ellen indított, boszorkányüldözésnek minősítik.

Már ezek a különösebb válogatás nélkül felsorolt jelenségek is elárulják, hogy eszmeileg mennyire heterogén a tudomány, kultúra és oktatás produkciója. A Kommunista Szövetség és tagjai megfelelő eszközökkel fognak küzdeni minden ilyen jelenség ellen, hogy megvédjék az alkotószabadságot, és elősegítsék a ténylegesen demokratikus viszonyok kifejlődését.

5.

A fent felsorolt jelenségek ellenére társadalmunk legfőbb eszmei problémái pillanatnyilag mégsem a tudományos, kulturális és oktatási alkotómunka területén jelentkeznek, hanem mind az anyagi termelésben, mind a társadalmi tevékenységekben kialakult termelési viszonyok terén. Arra gondolunk, hogy az eszmei nézetek vagy csupán szavakban jutnak kifejezésre, vagy tárgyasulnak is. Közismert dolog, hogy mindenütt, ahol csak elidegenítik az eszközöket a dolgozóktól — akár a jövedelemszerzés, akár a bővített újratermelés tekintetében —, a munkásellenes ideológiai tudat mindenféle verbális megfogalmazás nélkül is közvetlenül tárgyasul. S mi még csak nem is szoktunk erről mint eszmei jelenségről beszélni.

Habár önmagában véve az sem jó, hogy például néhány közgazdász-tudósunk eleve kétségbe vonja a társult munka alapszervezetére vonatkozó alkotmányos elveket, a nagyobb bajnak mégis azt tartjuk, hogy a velük azonos alapszervezetben dolgozó többi 200—300 ember színleg

semmit sem vitat el ugyan, csak éppen semmit sem tesz az alapszervezetre vonatkozó alkotmányos elgondolás gyakorlati megvalósításáért. Pedig túlnyomó többségük a szocialista öngazgatás vonalán áll.

Hogy ennek mik az okai és következményei — ennek feltárása az egyik legfontosabb eszmei-politikai kérdés.

6.

A nevelés és oktatás öngazgatási átalakulásának további folyamata és kimenetele mindenekelőtt attól függ, milyen gyorsan válik képessé valamennyi társultmunka-szervezet arra, hogy maga is eleget tegyen az oktatással, tudásgyarapítással kapcsolatos szerepének és feladatának. Minden egyes kommunista köteles harcolni ezért.

Oktatási reformunk egyes céljainak és feladatainak teljesítésére csak akkor lesznek jobb feltételeink, ha megszűnnek a foglalkoztatással, elhelyezkedéssel járó nehézségek. A fiatalok például csak ezek után iratkozhatnak be azzal a biztos tudattal valamely iskolába, hogy előzőleg már munkaviszonyra vagy szerződéses viszonyra léptek a rájuk, majdani tudásukra igényt tartó munkaszervezettel. S leendő munkaszervezetük öngazgatásába is csak ekkor kapcsolódhatnak be. Ebben az esetben a marxizmust sem tanulják majd szemantikusan, hanem a munkaszervezetükben folyó öngazgatási gyakorlattal összefüggésben. Mihelyt a fiatalok többségének már a szakma első fokozatának elnyerése után lehetősége nyílik az elhelyezkedésre, maguk a társultmunka-szervezetek is reálisabban mérhetik fel és vehetik tervbe a káderképzés és oktatás iránti szükségleteiket, s az iskolákban folyó képzés is jobban meg fog felelni a társult munka igényeinek. Csak ezután válik lehetővé az is, hogy a főiskolák és egyetemek olyan intézményekké váljanak, ahol a dolgozók vagy munkájuk megszakítása nélkül, vagy munkájukat egy időre félbeszakítva tanulnak tovább, s a folyamatos továbbképzés elve jobban érvényesül az oktatási rendszerben.

Fölöttébb aggasztó jelenség, hogy a fiatal munkanélküliek számával együtt a betöltetlen munkahelyek száma is növtön nő. A foglalkoztatás tekintetében egyre nagyobb gondot okoz a hiányszakmák problémája és a fiatalok pályaválasztását meghatározó értékítélet ügye. A kommunis-táknak ezért okvetlenül fel kell hívniuk a köz figyelmét arra, hogy ezt a kérdést az oktatási intézmények egymagukban aligha lesznek képesek megoldani, lehetetlen is elvárni tőlük. Csak alaposan kimunkált anyagi, társadalmi és erkölcsi ösztönzési rendszer hozhat majd némi változást — oldhatja meg a problémák egy részét —, de a gazdaság egyes ágazatai még ezek után is kénytelenek lesznek azzal szembenézni, hogy fejlődésük távlata eleve meg van kötve amiatt, hogy a dolgozók más ágazatok szakmái iránt tanúsítanak nagyobb érdeklődést.

7.

Számtalan feladat vár ránk a szűkebb értelemben vett oktatás és nevelés további megreformálása terén is. Íme néhány:

Okvetlenül növelni kell az iskola eddig meglehetősen elhanyagolt nevelő szerepét, összehangolni a társadalom összes nevelő tényezőjének munkáját, mert közülük egyesek — például a szóralkoztató lapok, a szennyirodalommal és fércművekkel elárasztott tévéműsorok és mozik — az iskola nevelő céljaival merőben ellentétes hatást váltanak ki.

Vagy: mindaddig hasztalan mondogatjuk, üres szólam marad, hogy egybe kell ötvözni a munkát és az oktatást, amíg a fiatalok részére nem hagyunk elegendő időt és nem teremtünk kellő lehetőségeket arra, hogy elméleti és szakmai ismereteik gyarapításával párhuzamosan azt is jobban megtanulják, hogyan kell dolgozni, sokkalta jobban, mint a régebbi technikumokban és szakmunkásképző iskolákban.

Harmadszor, gátat kell vetni a tízéves iskola bevezetése felé való sodródásnak, s ennek érdekében óvakodni kell minden olyan szervezeti formától, amely gyakorlatilag a tízéves iskola világra jöttét segítené elő. Mindez megköveteli, hogy okvetlenül vizsgáljuk felül a középiskolák úgynevezett „közös alap”-jának tanítási módját. A tízéves iskola létrehozását egyáltalán nem irányozzák elő a nevelési és oktatási reform eszmei alapelvei.

Negyedszer, a szervezett szocialista erőknél sükra kell szállniuk, hogy a szakirányú oktatási rendszer első és másodfokú szakmai képzést is adjon. Az eddigi rendszer ugyanis, amelynek keretében e két fokozatot a „közös alap”-pal párhuzamosan folyó „választott program” elsajátításával lehetett elnyerni, nem járt kellő eredménnyel. Ennek rendezése azokat a fiatalokat érinti, akik kétkezi munkásszakmát választottak, s minden korosztálynak valamivel több mint egyharmadát teszik.

Az ötödik sürgető feladat: országos viszonylatban egységes gerincanyagot megszabni az egyes tantárgyak oktatásához és a tankönyvek készítéséhez, emellett azonban következetes harcot folytatni mindenemű, a nevelés és oktatás konzervatív jellegű unifikálására irányuló kísérlet ellen.

Magától értetődik, hogy ezenkívül még sok más időszerű teendő is akad.

8.

Azt a követelményt, hogy hazánk technológiai előrehaladása érdekében okvetlenül fel kell lendítenünk tudományos kutatásainkat, már a X. és a XI. kongresszus határozatokba foglalta. Azóta több tanácskozással foglalkozott ezzel a kérdéssel, készülöben van egy társadalmi megállapodás is, gyakorlati téren mégis alig-alig történt valami. Közben viszont

újabb okok is közrejátszottak benne, hogy ez a kérdés minden eddiginél égetőbbé vált.

A társult munka valamennyi szervezete számára meg kell teremtenünk a kellő előfeltételeket ahhoz, hogy a szavakról végre áttérjenek a tettek. Felméréseink azt mutatják, hogy a társult munka szervezeteinek fejlesztési terveiben rendszerint egyetlenegy szó sem esik a technológia felújításáról. A fő probléma, a jelek szerint az, hogy az anyagi termelést folytató munkaszervezetek többségének egyáltalán nincs fejlesztési vagy kutatási részlege — az egész országban mindössze hetven akad —, egy szóval nincs olyan osztálya, amely képes lenne arra, hogy egyrészt szakszerű felmérés alapján papírra vesse és a kellő tudományos intézményhez benyújtsa egy-egy konkrét munkaszervezet fejlesztési igényeit és lehetőségeit, másrészt világosan és érthetően munkaszervezetének dolgozói elé tudná tánni, hogy mi mindent hasznosíthatnánk vagy alkalmazhatnánk egy-egy már befejezett kutatás eredményei közül. Csak ha mindez meglesz, csak akkor fejleszthetjük a tudományt olyan irányban, hogy ezeknek a követelményeknek eleget tehesen. A követelmények pedig egyaránt fennállnak mind az alap-, mind az alkalmazott, mind a fejlesztési kutatások terén. És megfelelő csatornákra is szükség van, amelyeken szabadon áramolhatnak az információk és kérdések, mert enélkül sem a tudomány, sem a társult munka szervezetei nem fejlődhetnek.

Csakis az ily módon kialakuló — tudományos programokra és vállalkozásokra épülő — összekapcsolódás nyújthat alapot arra, hogy a tudomány úgy olvadjon be a társult munka egészébe, ahogyan azt a Kommunista Szövetség szorgalmazza. S csakis ez a fajta viszony- és kapcsolattrendszer teremthet lehetőséget a tudomány jelenleg nem kielégítő anyagi helyzetének javítására.

9.

A Kommunista Szövetség mindig kivételes gondot fordított a társadalomtudományokra, mert csakis a marxista elmélet folytonos fejlesztésével töltheti be vezető szerepét a munkásosztály forradalmi gyakorlatában. A XI. kongresszus megállapítása szerint a társadalomtudományok fejlődése lemaradt a társadalom szükségletei mögött.

A forradalmi munkásmozgalmtól és élcspatától a társadalomban végbemenő forradalmi átalakulás és erőviszony-módosulás bármikor megkövetelheti, hogy a társadalom fejlődését eszmei és elméleti ismeretei alapján megvilágítva akkor is választ adjon a „hogyan tovább” kérdésre, ha a marxista tudományos elméletnek — bármilyen oknál fogva — még nincs is rá világos válasza. Társadalmunk alkotó erőit maga köré tömörítve, a Kommunista Szövetség ily módon biztosította a társult munka társadalmában kialakítandó viszonyok eszmei-elméleti kimunká-

lását is. Ámde a forradalmi folyamat további sikeres alakulása érdekében az így megteremtett eszmei-elméleti alap és a reál épülő gyakorlat is folytonos tudományos mérlegelésre, felülvizsgálatra és ellenőrzésre szorul,

Az utóbbi években — bizonyára azoknak a társadalmi erőknak hatására, amelyek a társadalmi fejlődés szakadatlan forradalmasítása helyett a társadalmi status quo fenntartására törekszenek — nemcsak a társadalomban, hanem magában a Kommunista Szövetségben is elharapodzóban van a pragmatizmus és praktikizmus szelleme. Emiatt a társadalomtudományok is pragmatizálódnak, egyre inkább érezhető bennük a pozitívizmus, normatívizmus és apologetika. Ellentmondásos belső fejlődésük következtében — ami nemcsak abban nyilvánult meg, hogy mindezek ellenére még az utóbbi évek folyamán is fejlődtek, hanem abban is, hogy még mindig nem tudtak szakítani a polgári tudomány egyes elméleti hagyatékaival és a II. és III. internacionálé eszméivel — és részint elavult fogalomtáruk miatt egyre inkább képtelenek a társadalmi valóság vizsgálatára és a további forradalmi változás lehetőségeinek felismerésére, pedig erre most volna a legnagyobb szükség, amikor figyelmünket immár a munka és termelés, a termelőeszközök és termelési viszonyok területére fordítva, a politikai forradalomról áttérünk a szociális forradalomra.

A Kommunista Szövetség már azzal is tevőlegesen hozzájárul a társadalomtudományok fejlődését előmozdító feltételek kialakításához, hogy vezető szerepét elvszerűen, azaz forradalmi módon tölti be. Most már gyakorlati lépésekre volna szükség olyan, nagy műveltségű marxista teoretikusok kinevelése érdekében, akik az általános marxista elméletből kiindulva műveikkel gyarapítanák a társadalomtudományok egyes ágait. Ennélfogva ösztökölnünk kell a tudósokat, hogy pontosan mérjék fel, hol is tartanak fejlődésükben az egyes társadalomtudományok, mert ez az előfeltétele annak, hogy jelenlegi beszűkültségüket megszüntessük, korlátaikat ledöntsük.

A Kommunista Szövetségnek okvetlenül fel kell élnékítenie az eszmei-elméleti munkát. Az alapszervezetek ezért fordítsanak megkülönböztetett figyelmet minden olyan tagjukra, aki képes is, alkalmas is a forradalmi gyakorlat elméleti megalapozására.

10.

Azt, hogy Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi a tudomány, kultúra és oktatás tekintetében is együvé tartoznak, a köztársaságaink és tartományaink közt folyó jelenlegi együttműködés nagyrészt csak formálisan, csupán külsőségekben juttatja kifejezésre. A rendkívül kifejezett történelmi, gazdasági, nemzeti, néprajzi és egyéb sajátosságok miatt mind a tudomány, mind a kultúra és az oktatás a köztársaságok és tartományok kizárólagos hatáskörébe tartozik, de mivel a két kongresszus közt a köz-

társaságok és tartományok — akárcsak a többi társadalmi-politikai közösség is — inkább állami szempontból fejlődtek, semmint öngazgatásilag, az együvé tartozás tartalmát és jellegét túlnyomórészt az állami szervek befolyása, ráhatása szabta meg.

Az együvé tartozásunk elmélyítésére irányuló általános erőfeszítésekkel semmiképpen sem álluk össze az a tény, hogy az együvé tartozás konkrét formáival és tartalmával kapcsolatos megbeszélések többnyire túlságosan elhúzódnak, s gyakran az gördít eléjük akadályokat, hogy akik a köztársaságok és tartományok nevében a megbeszélésekben részt vesznek, szűkkeblűséget, csoporttulajdoni érdekeket, mi több, elkülönülési törekvéseket mutatnak. Azoknak a köröknek agresszív sopánkodása mögött pedig, amelyek szerint a kultúra, tudomány és oktatás terén való összetartozásunk szétesőben van — holott az együttműködés az utóbbi öt-hat évben sem méretét, sem minőségét tekintve nem változott számottevően —, unitarista törekvések bújnak meg.

A fő probléma ezzel szemben az összetartozás jellege. Ez pedig aszerint fog fokozatosan megváltozni, ahogyan a köztársaságközi együttműködés és összetartozás tényezői maguk is változnak. Ha majd az állam helyett a társult dolgozók válnak a kultúra és kultúrpolitika irányítóivá, ezzel együtt az együvé tartozás tartalma és jellege is fokozatosan módosulni fog. Az állam már megszűnt vitathatatlan irányítósnak lenni, a dolgozók viszont még nem váltak azzá, s szerepüket jelenleg azok a csoportok töltik be, amelyek alkalomról alkalomra kisajátítják maguknak ezt a funkciót.

Jugoszlávia nemzeti és nemzetiségi kulturái között még nem áll fenn tényleges egyenrangúság — márpedig egyedül ez lehet az alapja az újfajta együvé tartozásnak —, egyelőre csupán jogilag egyenrangúak. Mi persze egyenjogúsági politikát folytatunk, ennek is köszönhető, hogy mindinkább csökken az egyenlőtlenség, s ennek keretében alakul ki és ölt formát az újfajta összetartozás is. Amíg több jugoszláv nemzetnek már régóta saját tudományos és művészeti akadémiaja is van, egyes nemzetek és nemzetiségek, köztük a macedónok, crnogoraiak, muzulmánok, albánok és mások — jóllehet évszázados kultúrájuk van —, csak az új Jugoszláviában kaptak lehetőséget a nemzeti érvényesülésre, csak most kezdték el az egyenjogú kulturális fejlődésért indított harcukat az alapvető nemzeti kulturális intézmények létrehozásával. Mi több, egyikük-másikuk még csak a felszabadulás után látott hozzá nyelvének és nyelvtanának kodifikálásához és első tanítóinak képzéséhez.

Kulturális identitásának felkutatása és megtalálása valamennyi nép számára elengedhetetlen a nemzeti érvényesülés szempontjából. Az utóbbi években egyes nemzeteknél és nemzetiségeinknél épp ez a folyamat játszódik le gyorsított ütemben. Amíg egyesek ezt a magukra találás örömeiként élik át, mások úgy tekintenek rá, mint „saját” kulturális javaiktól való megfosztásukra, mint köztársasági szeparatizmusra, az

együvé tartozás „rombolására”. E folyamattal, természetesen, káros kísérőjelenségek is együtt járnak, mint például a kizárólagosság, túlzás, elkésett nemzeti romantika. De a kulturális identitás nemcsak valamennyi nemzetünk és nemzetiségünk egyenjogúsága, hanem kulturális együvé tartozás szempontjából is elengedhetetlen előfeltétel, ezzel szemben az identitás hiánya óhatatlanul némely népeinknek a más népeink fölötti kulturális szupremáciához vezetne. Mindezekből egyértelműen következik, hogy valamennyi kommunista köteles az osztályalapon nyugvó együvé tartozásáért, a kulturális szupremáció megakadályozásáért küzdeni.

A társult dolgozóknak nem holmi elvont, nemzetek fölötti kultúrának, hanem az egyes nemzeti kultúráknak szubjektumaivá kell válniuk. E folyamat előmozdítását szolgáló feltételeket vállalva kell megteremtünk minden nemzeti kultúra kebelében; minden egyes nemzetünk és nemzetiségünk legbecsesebb alkotásait közös kincsünknek tekintjük — ily módon erősödik együvé tartozásunk a kultúrában. Ha azonban ez a folyamat bármely nemzeti kultúrában megrekedne, azt ugyan hiába próbálnánk pótolni egy másik nemzet kultúrájában netán már létrehozott munkáshatalommal vagy holmi általános munkáshatalom bevezetésével.

11.

Egyetlen kommunista számára sem lehet sürgetőbb feladat, mint annak a tudatnak a terjesztése, hogy minden munkának mindenkor az alkotó, újat teremtő komponensét kell fejleszteni, mert ez a feltétele annak, hogy a munkából fakadó, a munkából kisarjadó kultúra — az emberi szükségletek folytonos fejlesztésével egyidejűleg — mindinkább áthassa a dolgozók mindennapjait, s ezzel utat nyisson a sokoldalúan fejlett személyiség kialakulása felé. Ennélfogva mindig csak örömmel fogadhatunk minden olyan művészi alkotást, amely alkotási vágyat ébreszt a dolgozóknak, olyan alkotási lázat szül bennük, amely a világ forradalmi megváltoztatására sarkallja őket. A Kommunista Szövetség tehát nem azt várja el a művésztől, hogy alárendelje magát a napi vagy akár hosszú lejáratú politikai céloknak, hanem azt, hogy segítsen neki a sokoldalúan fejlett alkotó személyiség kialakításában, egyszóval a forradalmár ember megteremtésében. Hiszen a művészet kétségtelenül az emberért van, az embert szolgálja.